

**Podsumowanie
badania
wybranych
projektów
zrealizowanych
w ramach
Polskiej
Współpracy
Rozwojowej
udzielanej
za pośrednictwem
MSZ RP
w latach
2010-2012**

Wstęp

Rozwój Polski stawia przed krajem nowe wyzwania. Jednym z nich jest zwiększanie zaangażowania w niesienie pomocy innym krajom. Aby realizować tę misję coraz lepiej, warto wyciągać wnioski z wcześniejszych działań. Od czerwca do listopada 2013 roku na zlecenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych dokonano ewaluacji 12 projektów realizowanych na Ukrainie oraz 17 projektów systemowych z zakresu edukacji globalnej przeprowadzonych w Polsce w ramach polskiej współpracy rozwojowej w latach 2010 – 2012.

Ukraina

01 Koncepcja badania.

Cele badania

Zgodnie z zapisami Warunków Zamówienia celami badania było „określenie roli, jaką wybrane działania pełnią w poszerzaniu potencjału gospodarczych i społecznego krajów partnerskich, a z drugiej strony zdefiniowanie czynników wpływających na realizację polskich projektów.” Innymi słowy mamy poznać rzeczywiste efekty projektów - pozytywne zmiany do których doprowadziły oraz zidentyfikować czynniki, które wpłynęły na efekt końcowy.

Badanie służy „sformułowanie wniosków i rekomendacji dla procesu planowania rocznego i następnie programowania wieloletniego polskiej pomocy”.

Zarys metodyki

Do realizacji niniejszego badania przyjęliśmy podejście oddolnie, to znaczy, że zarówno dane wtórne, jak i pierwotne były gromadzone, analizowane i oceniane na poziomie projektów w ramach studiów przypadku. Na etapie końcowym, wnioski z badań zostały zagregowane i przedstawione w raporcie końcowym. Dodatkowo wykonawca uzupełnił te dane o:

- wyniki dwóch badań CAWI na uczestnikach projektów (w przypadku projektów z zakresu dobrego rządzenia n=51),
- informacje z panelu ekspertów z zakresu rozwoju, dobrego rządzenia, w którym udział wzięło dwóch panelistów,
- analizę dokumentacji dot. programów i planu współpracy rozwojowej z lat 2010-2012, dokumentacji konkursowej oraz Wieloletniego programu współpracy rozwojowej na lata 2012-2015,
- analizę działań innych donatorów,
- analizę wniosków aplikacyjnych, sprawozdań z załącznikami, innej dokumentacji
- analizę produktów powstałych w wyniku realizacji projektów: stron www, broszur, publikacji,
- wywiad ze specjalistą z zakresu współpracy z Ukrainą z ekspertem kluczowym EU Convent of Experts na Ukrainie (1 wywiad),

- wywiady indywidualne z przedstawicielami Instytucji wnioskodawców, z koordynatorami projektów, uczestnikami projektów (n=83),
- analizę informacji medialnych dot. realizowanych projektów,
- analizę danych jakościowych,
- forum badawcze (bulletin board) z przedstawicielami wnioskodawców, które niestety nie przyniosło spodziewanych efektów - zgłosiły się 4 osoby, z czego tylko jedna przekazała komentarz,
- benchmarking, między projektami,
- analiza SWOT/TOWS.

02 Wnioski i rekomendacje płynące z badania.

Trafność

Przegląd dokumentów rządowych i inicjatyw władz ukraińskich pokazuje, że polskie wsparcie rozwojowe odpowiednio uwzględniało potrzeby ukraińskie. Projekty realizowane w latach 2010-2012 wpisywały się zarówno w założenia programów publicznych, jak i ramy prawne obowiązujące na terytorium Ukrainy. W większości przypadków we wdrażanie przedsięwzięć były zaangażowane właściwe władze (z punktu widzenia celów projektu).

Realizowane projekty były w przeważającym stopniu komplementarne z działaniami podejmowanymi przez beneficjentów. Komplementarność ta obejmowała: aspekt tematyczny realizowanych działań (obszary wsparcia), aspekt przestrzenny wsparcia (np. realizowanie projektu na obszarze jednego miasta), aspekt temporalny wsparcia (kolejność realizacji projektów w czasie).

Skala i charakter projektów nie wymagały szczególnie dużego potencjału ze strony beneficjentów. Projekty realizowane były przez podmioty wystarczająco dobrze przygotowane do tego typu działań oraz partnerów ukraińskich dysponujących właściwymi możliwościami. Rezultaty i brak istotnych problemów w trakcie wdrażania pozwalają stwierdzić, iż projekty były adekwatne do sytuacji beneficjentów.

Najważniejszymi donatorami na Ukrainie poza Polską są: Komisja Europejska (UE), Kanadyjska Agencja Rozwoju Międzynarodowego (CIDA), Szwajcarska Agencja Rozwoju i Współpracy (SDC), Szwedzka Agencja Międzynarodowej Współpracy Rozwojowej (SIDA), Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) oraz Ministerstwo Finansów Holandii. Wspierane są przede wszystkim inicjatywy w obszarach: samorządności lokalnej, rozwoju regionalnego i reformy finansów publicznych; przy czym warto podkreślić, że projekty polskiej pomocy rozwojowej stanowią ważne uzupełnienie inicjatyw realizowanych przez innych donatorów, co z pewnością przekłada się na proces wprowadzania zmian systemowych w sposobie zarządzania politykami publicznymi na Ukrainie.

Trwałość

Projekty polskiej współpracy rozwojowej stanowią raczej wsparcie dokonujących się zmian systemowych niż wprowadzanie nowych modelowych rozwiązań. Podejmowane w projektach działania odpowiadają potrzebom przedstawionym w rządowych dokumentach. Dzięki zapewnieniu trafności i komplementarności inicjatyw polska pomoc jest istotnym narzędziem w budowie potencjału administracji na Ukrainie.

Realizowane projekty stanowiły impuls rozwojowy, szczególnie na poziomie lokalnym. W efekcie wsparcia szkoleniowego i doradczego przygotowano merytorycznie i mentalnie grupę liderów. To oni po zakończeniu projektów z sukcesem kontynuowali i rozwijali działania projektowe w zakresie dialogu społecznego, audytu, wdrażania strategii/planów rozwoju, aplikacji o środki zewnętrzne. W tym wymiarze należy także rozpatrywać możliwe zjawisko multiplikacji doświadczeń.

Efektywność i Skuteczność

Wnioskodawcy podejmowali działania służące optymalizacji efektów realizowanych projektów. Dowodzi to orientacji na cele i dbałości o jakość współpracy (nawet wówczas, gdy związane to było z poniesieniem dodatkowych kosztów ze środków własnych). Działania te nie miały jednak charakteru kluczowego. W większości przypadków nie były też związane z krytyczną ścieżką projektów ani nie wynikały z istotnych zmian w otoczeniu zewnętrznym bądź sytuacji beneficjentów. Nie można też stwierdzić, aby w istotnym stopniu wpływały na efektywność projektów.

Dokonanie wiarygodnej oceny efektywności projektów jest niemożliwe ze względu na brak jednolitego systemu monitorowania wskaźników projektów polskiej pomocy rozwojowej, dużą różnorodność inicjatyw, brak punktu odniesienia do obiektywnych porównań.

Wnioskodawcy nie mieli problemów z realizacją zakładanych celów (potwierdzeniem są ilościowe wartości wskaźników końcowych). Wszystkie cele zostały zrealizowane, a nawet w 5 projektach przekroczone zakładane wskaźniki osiągnięcia celów. Z kolei ujęcie jakościowe pokazuje, że uczestnicy wzbogacili swoją wiedzę o polskie doświadczenie i przykłady dobrych praktyk w zakresie rozwoju regionalnego i rozwoju obszarów wiejskich, rozwoju stowarzyszeń, aktywizacji i samoorganizacji społeczności lokalnych, rewitalizacji i audytu wewnętrznego. Pozwoliło to na poszerzenie umiejętności w zakresie przygotowywania wniosków projektowych, rozwoju strategii zrównoważonego rozwoju i planów rewitalizacyjnych, a także przeprowadzania audytu wewnętrznego i zakładania stowarzyszeń, czego dowodem są aktywne działania prowadzone po zakończeniu projektów.

Potencjał instytucji partnerskich został wzmocniony dzięki udziałowi w projektach. Dowodzi tego nawiązanie nowych partnerstw między polskimi i ukraińskimi uczestnikami, między ukraińskimi uczestnikami, między samorządami terytorialnymi oraz społecznościami lokalnymi, kontynuowanie współpracy po zakończeniu realizacji projektów, wreszcie wdrażanie kolejnych inicjatyw.

Analiza projektów pokazała, iż wiele z podejmowanych działań miało istotny wpływ zarówno na zmianę kognitywną (zmiany w myśleniu i postawach uczestników), jak i behawioralną (zmiany w działaniu). Dzięki uzyskanej pomocy uczestnicy zostali zainspirowani do kontynuowania działań podjętych w projektach oraz podejmowania nowych wyzwań i inicjatyw na poziomie lokalnym.

Bezpośrednim celem projektów nie było propagowanie i obrona podstawowych praw człowieka. W tym rozumieniu kwestia praw człowieka była jedynie wskazywana we wniosku aplikacyjnym w zakresie równości szans, a począwszy od 2011 roku również w zakresie szerszej kategorii „poszanowanie praw człowieka i zasad dobrego rządzenia”. We wszystkich wnioskach aplikacyjnych odniesiono się do kwestii równości szans kobiet i mężczyzn. W niektórych przypadkach należałoby krytycznie ocenić sposób opisanie tej problematyki, co wskazuje na brak ich głębszego zrozumienia. Z kolei w zakresie analizy wniosków w kontekście pola „poszanowanie praw człowieka i zasad dobrego rządzenia” należy zwrócić uwagę na dwa elementy: 1) nacisk przez wnioskodawców był kładziony przede wszystkim na kwestię opisu projektu w kontekście realizacji zasady dobrego rządzenia (i ten aspekt został opracowany stosunkowo dobrze), 2) za wyjątkiem dwóch projektów (358/2011 oraz 450/2012) kwestia praw człowieka była poruszana w analizowanych wnioskach bardzo enigmatycznie. Ponadto niepokojące jest to, że pytanie dot. praw człowieka skierowane do koordynatorów projektów nie spotkało się z reakcją świadczącą o istotności tej kwestii.

Mimo wszystko podejmowane działania w dużej mierze odnosiły się do kwestii praw człowieka i mogły przyczynić się do wprowadzenia pewnych zmian. Na uwagę w tym polu zasługują szczególnie przedsięwzięcia, które wspierały przeprowadzenie debat publicznych, inicjatyw oddolnych, budowy strategii lokalnych. Takie działania rozwijały poczucie niezależności, promowały demokratyczne podejście w zarządzaniu rozwojem oraz zwiększyły szanse rozwojowe wspartych społeczności.

Użyteczność

Projekty w ramach polskiej współpracy rozwojowej wpisują się w szerszy kontekst działań, jakie podejmowane są na Ukrainie w ramach różnych programów pomocowych oraz inicjatyw na rzecz współpracy bilateralnej. Polska pomoc w zdecydowanie największym stopniu wpisuje się w obszar poprawy jakości planowania i zarządzania strategicznego, zwiększania zaangażowania społeczeństwa i władz w działania konsultacyjne i partycypacyjne, lepszego wykorzystywania potencjałów rozwojowych, budowania zaplecza eksperckiego oraz potencjału grup liderów inicjujących pozytywne zmiany na rzecz zrównoważonego rozwoju czy poprawy jakości

życia. Projekty były nie tylko trafne, ale i użyteczne - elastycznie potrafiły dostosować zakres działań do identyfikowanych w trakcie realizacji potrzeb uczestników.

Projekty dotyczyły narzędzi, które w warunkach ukraińskich są rzadko stosowane, czyli narzędzi zarządzania strategicznego (opracowywanie strategii) oraz operacyjnego zarządzania projektami. Mówiąc ogólnie, odnosiły się do metodologii (wielu różnych, często komplementarnych) zarządzania projektami, które obecnie w Polsce są już standardem, w warunkach administracji ukraińskiej stanowią inspirujące novum. Podobnie jest w przypadku narzędzi deliberacji publicznej (konsultacje, uzgodnienia, włączanie szerszych grup społecznych do procesu planowania strategicznego). Aspekt nowości i alternatywności obecny był zarówno w proponowanych rozwiązaniach o charakterze strategicznym i kluczowym (planowanie strategiczne, zwiększenie poziomu partycypacji społecznej), jak i na poziomie operacyjnym (narzędzia planowania i zarządzania, np. PCM, audyt).

Analizowane projekty inicjowały zmiany, były „pierwszymi krokami” na drodze do przełamania stereotypów i uprzedzeń wpływających na rozwój. Pierwsza linia zmiany stereotypów to przejście od bierności do aktywności aktorów przemian (upodmiotowienie obywateli i wspólnot lokalnych). Druga linia związana była ze zdolnością do odkrywania szans rozwojowych we własnym otoczeniu. Trzecia linia tych zmian kognitywnych wiązała się ze stosowaniem nowoczesnych narzędzi zarządzania procesami rozwoju.

W ocenie badanych beneficjentów projekty przyczyniły się do kreowania wizerunku Polski jako państwa nowoczesnego i otwartego. Aby wzmocnić ten element w przyszłości, warto wspierać projekty zakładające współpracę z mediami, w większym stopniu korzystające z nowoczesnych narzędzi promocyjnych (mediów społecznościowych) oraz proponujące działania bezpośrednio angażujące członków społeczności lokalnej.

Rekomendacje

Jeśli realizowane projekty mają wypracować nowe rozwiązania systemowe, trzeba odejść od rocznego planowania budżetowego na rzecz projektów wieloletnich. Ma to szczególne znaczenie w przypadku projektów miękkich (których realizacja trwa obecnie w praktyce około 6-8 miesięcy). Tak realizowane projekty nie są w stanie efektywnie przyczynić się do wprowadzenia istotnych zmian. Projekty wieloletnie są już od dawna praktykowane tak na gruncie funduszy europejskich, jak i funduszy krajowych (np. Program Lider skierowany do młodych naukowców prowadzony przez NCBIR).

W celu poprawy zrozumienia wśród wnioskodawców problematyki praw człowieka, a w konsekwencji włączeniu praw człowieka w kontekst współpracy rozwojowej sugerujemy przygotowanie przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych podręcznika. Dokument ten precyzowałby wymogi MSZ odnośnie pośrednich i bezpośrednich działań, które powinny zostać uwzględnione w projektach. Opracowując wytyczne i wskazówki dla beneficjentów w zakresie praw człowieka warto jednocześnie opracować wskazówki dotyczące konkretnych rozwiązań projektowych w zakresie promowania równości szans. Dobrym przykładem może tu być katalog praktyk opracowany w podręczniku dla beneficjentów programu Obywatele dla demokracji wdrażanym przez Fundację Batorego <http://www.ngofund.org.pl/>. Po opublikowaniu podręcznika warto także zorganizować cykl szkoleń dla potencjalnych wnioskodawców, które przybliżyłyby tę tematykę.

Do obowiązków wnioskodawców powinno należeć gromadzenie, a następnie przekazanie MSZ koniecznych (dla potrzeb monitorowania i ewaluacji projektów) informacji, w szczególności kontaktów mailowych i telefonicznych do uczestników. Sugerujemy Ministerstwu Spraw Zagranicznych opracowanie prostego systemu generowania danych osobowych. Wnioskodawcy w jednolitym formacie zbierali by dane o uczestnikach projektów. Jednocześnie przy okazji realizowanych działań uczestnicy projektów podpisywaliby deklaracje uczestnictwa oraz zgodę na przetwarzanie danych osobowych. Dzięki temu z jednej strony wnioskodawcy uwiarygodniliby informacje dotyczące osiągniętych rezultatów (liczba uczestników), z drugiej strony umożliwiliby ewaluatorom szybkie dotarcie do wszystkich uczestników projektów.

Edukacja

01 Koncepcja badania

CELE BADANIA

Głównymi celami badania było: „określenie roli, jaką wybrane działania pełnią w poszerzaniu potencjału gospodarczego i społecznego krajów partnerskich” oraz „zdefiniowanie czynników wpływających na realizację polskich projektów”. Innymi słowami mamy poznać rzeczywiste efekty projektów - pozytywne zmiany do których doprowadziły oraz zidentyfikować czynniki, które wpłynęły na efekt końcowy. Badanie służyło także „sformułowaniu wniosków i rekomendacji dla procesu planowania rocznego i następnie programowania wieloletniego polskiej pomocy”.

ZARYS METODYKI

Do realizacji niniejszego badania przyjęliśmy podejście oddolne, to znaczy, że zarówno dane wtórne, jak i pierwotne były gromadzone, analizowane i oceniane na poziomie projektów w ramach studiów przypadku. Na etapie końcowym wnioski z badań zostały zagregowane i przedstawione w raporcie końcowym. Dodatkowo wykonawca uzupełnił te dane o:

- informacje z panelu dot. edukacji globalnej, w którym wzięło udział 9 ekspertów (koordynatorów regionalnych ds. edukacji globalnej),
- przegląd wniosków, sprawozdań z załącznikami, stron www, produktów powstałych w wyniku realizacji projektów,
- analizę dokumentacji dot. programów i planu współpracy rozwojowej z lat 2010-2012, dokumentacji konkursowej oraz Wieloletniego programu współpracy rozwojowej na lata 2012-2015,
- wywiady z przedstawicielami Instytucji wnioskodawców, koordynatorami projektów (n=16)
- wywiady z uczestnikami projektów trenerami (animatorami, autorami publikacji), w tym wywiady indywidualne (n=21), wywiady telefoniczne (n=75),
- analizę dostępnych informacji medialnych dot. realizowanych projektów,
- analizę danych jakościowych,
- forum badawcze (bulletin board) z 7 przedstawicielami grupy roboczej ds. edukacji globalnej (uzupełnionych o przedstawiciela organizacji „Grupa Zagranica”)

- benchmarking, między projektami,
- analizę SWOT/TOWS.

02 Wnioski i rekomendacje płynące z badania.

Trafność

Projekty były spójne i komplementarne z prowadzonymi działaniami i potrzebami beneficjentów (nauczycieli, studentów, akademików). Odpowiadały na konieczność uwzględniania edukacji globalnej w nauczaniu szkolnym i przedszkolnym. Wzbogacały ofertę uniwersytecką o tematykę globalną i rozwojową, dając tym samym studentom i wykładowcom wiedzę praktyczną dotyczącą pomocy rozwojowej oraz tworząc perspektywę pracy zawodowej w zakresie edukacji globalnej czy pomocy rozwojowej. Wątpliwości budzi jednak fakt, że większość projektów skierowana jest do nauczycieli gimnazjów i liceów, a nauczyciele szkół podstawowych czują się pozostawieni niejako na marginesie tematyki edukacji globalnej.

Zaproponowane działania projektowe były adekwatne do sytuacji beneficjentów. Słusznie zakładały stosunkowo niewielkie możliwości realizacji oraz niewielką znajomość i wyposażenie beneficjentów w narzędzia edukacji globalnej w przedszkolu, w szkole czy na uczelni. W większości przypadków projekty trafnie zakładały, że temat edukacji globalnej jest na tyle mało obecny w placówkach edukacyjnych, że każda bezpłatna pomoc tam skierowana będzie adekwatna do sytuacji.

Projekty z zakresu edukacji globalnej zrealizowane w ramach polskiej współpracy rozwojowej są spójne z działaniami międzynarodowymi, a także komplementarne z działaniami wspieranymi przez krajowe podmioty. Środki MSZ stanowią główne źródło finansowania działań w obszarze edukacji globalnej w Polsce. O ile pozytywnie należy ocenić wzrost liczby działań z tego obszaru, szeroki zakres tematyczny i objęcie różnymi działaniami różnorodnych grup docelowych, to proces ten wymaga bardziej pogłębionej i systematycznej współpracy MSZ i MEN. Dobrym pomysłem mogłaby okazać się także inicjacja i koordynacja projektów systemowych z zakresu edukacji globalnej przez MEN przy wsparciu MSZ. Projekty mogłyby być finansowane np. ze środków EFS.

Trwałość

Analizowane projekty wsparły proces zmiany systemowej, polegającej na upowszechnieniu zagadnień edukacji globalnej w polskiej oświacie. Projekty dostarczyły praktycznej i użytecznej wiedzy, możliwej do wykorzystania w praktyce w szkołach. Nauczyciele mieli poczucie, że wreszcie proponuje się im konkretne wsparcie - wiedzę i narzędzie, a nie tylko wymaga, by edukacja globalna była realizowana.

Prowadzone działania były inspiracją, źródłem motywacji do wykorzystywania zdobytej wiedzy w praktyce edukacyjnej. Niemniej zrealizowane projekty nie spowodowały zmiany strukturalnej w systemie edukacji. Włączanie treści z zakresu edukacji globalnej pozostaje osobistą inicjatywą nauczycieli.

Wykorzystywanie produktów oraz osiągnięć projektów udało się wykazać w odniesieniu do 12 projektów, choć jej skala i jakość dowodów były zróżnicowane. Bariere utrudniającą rzetelną ocenę oddziaływania w niektórych projektach stanowił brak mechanizmów zapewniających trwały kontakt z przeszkolonymi nauczycielami (p. niepełne listy kontaktowe uczestników).

W analizowanych projektach możemy wyróżnić cztery główne ścieżki rozszerzania przekazanych doświadczeń (multiplikacji). Należą do nich: 1) włączanie treści do zajęć, 2) upowszechnianie zdobytej wiedzy wśród innych edukatorów/nauczycieli, 3) realizowanie rozmaitych inicjatyw oddolnych oraz 4) angażowanie instytucji mających duży potencjał dotarcia do nowych odbiorców.

Efektywność i skuteczność

W ramach projektów nie zaobserwowano szerszych działań służących zwiększaniu efektywności przy wykorzystaniu dostępnych zasobów. Nie można jednak oczekiwać, iż podmioty realizujące projekty o ograniczonych zasobach finansowych i z niezwykle ambitnymi założeniami będą poszukiwały dodatkowych działań, tym bardziej że w system realizacji programu nie wpisano żadnych zachęt motywujących do tego. Jednostkowe próby nie miały charakteru kluczowego, nie były też związane z krytyczną ścieżką projektów, ani nie wynikały z istotnych zmian w otoczeniu zewnętrznym bądź sytuacji beneficjentów. Nie można też stwierdzić, aby w istotnym stopniu wpływały na efektywność projektów.

Dokonanie wiarygodnej oceny efektywności projektów jest niemożliwe ze względu na brak jednolitego systemu monitorowania wskaźników projektów polskiej pomocy rozwojowej, dużą różnorodność inicjatyw, brak punktu odniesienia do obiektywnych porównań.

Wątki związane z prawami człowieka znajdują się w większości zrealizowanych projektów (w 12 na 17). Jednakże zakres tej tematyki oraz sposób jej podnoszenia – wprost lub pośrednio- jest zróżnicowany. W projektach możemy wyróżnić dwa podejścia:

- bezpośrednio nawiązanie do tematyki praw człowieka,

- pośrednie nawiązanie do problematyki praw człowieka poprzez skoncentrowanie się na przeciwdziałaniu stereotypom i uprzedzeniom nt. krajów Globalnego Południa.

Jakościowe i ilościowe ujęcie stopnia realizacji założonych celów wskazuje, że większość z nich została osiągnięta. Najczęściej dotyczyły one podniesienia kompetencji grupy docelowej w zakresie wiedzy o EG i sposobach jej przekazywania. Kolejnym, często powtarzającym się celem było trwałe wprowadzenie zagadnień EG do szerszego obiegu – programów nauczania czy debaty akademickiej.

Mimo że większość celów ostatecznie została osiągnięta, to w części przypadków pojawiły się problemy z realizacją lub rzetelną oceną stopnia ich realizacji. Do głównych przyczyn takiej sytuacji można zaliczyć:

- przyjęcie niewłaściwej logiki postępowania w niektórych projektach skutkującej obniżeniem trwałości ich efektów,
- niską jakość materiałów edukacyjnych w niektórych projektach,
- brak mechanizmu badania wpływu udostępnianych publikacji na odbiorców.

W ramach prowadzonych badań zaobserwowaliśmy cztery główne kierunki rozwoju potencjału organizacji wnioskodawców:

- wzmocnienie bazy merytorycznej,
- poszerzenie zasobu materiałów i oferty praktyk edukacyjnych,
- podniesienie rozpoznawalności i nawiązanie nowych kontaktów, wzrost kompetencji technicznych.

Badane projekty przyczyniły się do wzrostu kompetencji beneficjentów w zakresie EG, choć efekt ten rozkłada się nierównomiernie w zależności od rodzaju wiedzy i typu projektu. Możemy wyróżnić kilka typów wiedzy rozwijanych przez uczestników dzięki analizowanym projektom:

- know-about: wiedza o istnieniu dziedziny EG i przedmiocie jej zainteresowania,
- know-what: znajomość zjawisk z obszaru EG; wiedza opisowa,

- know-how: umiejętność wykorzystania wiedzy z zakresu EG w praktyce nauczania,
- know-who/where: orientacja, gdzie szukać wiedzy, do kogo zwrócić się w danej sprawie związanej z EG.

Badane projekty przyczyniły się do zmiany postaw uczestników. Zmiana ta jest jednak znacząca tylko w odniesieniu do osób objętych wsparciem. Po pierwsze, brakuje danych do rzetelnej oceny zmiany kognitywnej wśród uczniów uczestniczących w zajęciach prowadzonych przez wyszkolonych multiplikatorów. Po drugie, część projektów zakładała tylko jednorazowe interwencje w szkołach, pozbawione mechanizmów zakorzenienia zmiany. W takiej sytuacji, wzbudzone wśród młodzieży zainteresowanie szybko wygasa, nie zostawiając zwykle trwałych śladów w postaci zmiany postaw i motywacji do działania.

Użyteczność

Wnioskodawcy nie prowadzili oddzielnej diagnozy sytuacji i potrzeb swoich odbiorców w oparciu o przesłanki w postaci raportów badawczych czy diagnoz przygotowanych przez inne instytucje. Niemniej udało im się odpowiedzieć na potrzeby beneficjentów. Prawie wszyscy wnioskodawcy opierali bowiem wybór tematu projektu oraz dobór metod popularyzacji edukacji globalnej na swoich własnych doświadczeniach wcześniejszych projektów. Z jednej strony świadczy to o stosunkowo wysokim poziomie merytorycznym Wnioskodawców, którzy trafnie odczytywali istniejące zapotrzebowanie na działania z zakresu edukacji globalnej, ale z drugiej strony wydaje się, że w przyszłości warto użyteczność podejmowanych działań istotnie zwiększyć poprzez nacisk na tworzenie spójnej diagnozy potrzeb grup docelowych.

Projekty edukacji globalnej w coraz szerszym stopniu korzystają z nowoczesnych technologii, jednak nadal wydaje się, że jest to zasób nie w pełni wykorzystany. Badanie pokazało, że największy sukces odniosły szkolenia e-learningowe. Wydaje się więc, że może to być droga do rozwoju wiedzy o edukacji globalnej na szeroką skalę. Podobną rolę pełni też wykorzystanie facebooka do wymiany doświadczeń i wiedzy między edukatorami. Wykorzystanie Internetu i narzędzi typu GoogleBooks do upowszechniania materiałów edukacyjnych okazuje się bardzo trafną odpowiedzią na wysokie zapotrzebowanie na wsparcie merytoryczne. Wykorzystanie nowoczesnych technologii jest szczególnie ważne w kontekście wyrównywania szans edukacyjnych i docierania z ofertą do szkół oddalonych od ośrodków miejskich.

Edukacja Globalna jest próbą nowoczesnego spojrzenia na edukację i wychowanie w kontekście globalizacji, intensyfikacji kontaktów ludzi z różnych kręgów kulturowych, mobilności i rosnącej potrzeby porozumiewania się i współżycia. W związku z powyższym wszystkie analizowane projekty, przez sam fakt popularyzowania EG przyczyniały się do przełamania stereotypów. Zwłaszcza, że myślenie stereotypowe jest wciąż obecne w polskiej szkole, podobnie jak i w polskim społeczeństwie.

Analizując wpływ projektów na kształtowanie wizerunku Polski jako państwa aktywnego w polu współpracy rozwojowej trzeba wyróżnić dwa poziomy. W ujęciu ilościowym najważniejsze są projekty docierające do jak największej liczby odbiorców (p.. szkolenia, warsztaty). Duży potencjał umacniania wizerunku Polski jako donatora uruchamia także współpraca z mediami głównego nurtu. Atrakcyjna forma, innowacyjność i umiejętność trafienia do mediów daje możliwość dotarcia z informacją o polskiej pomocy do znacznie większej grupy odbiorców.

W ujęciu jakościowym największe znaczenie w umacnianiu wizerunku Polski jako donatora współpracy rozwojowej mają działania pozwalające na przyjrzenie się 'z bliska' efektom polskiej pomocy. W szczególności, pozytywny wpływ mają spotkania z wolontariuszami, którzy uczestniczyli w realizacji projektów w krajach Afryki, Azji lub Bliskiego Wschodu i mogą bezpośrednio przekazać doświadczenia z wdrażania i rezultatów polskich programów pomocowych.

Rekomendacje:

Po pierwsze, szczególną wagę należy poświęcić projektom skierowanym do nauczycieli szkół podstawowych (np. poprzez premiowanie dodatkowymi punktami w procesie oceny wniosków) – nauczyciele tego poziomu czują się na marginesie działań z zakresu edukacji globalnej, choć forma ich pracy i wiek uczniów dają wyjątkowo dobre warunki dla wprowadzania wątków edukacji globalnej. Podobny mechanizm premiowania warto zastosować wobec nauczycieli wychowania przedszkolnego.

Celowe wydaje się także uwzględnienie w kryteriach oceny wniosków mechanizmu zobowiązującego szkolonych nauczycieli do przeprowadzenia w swoim otoczeniu zajęć wykorzystujących zdobywaną wiedzę.

Sugerujemy również dodatkowe premiowanie idei popularyzacji wiedzy i umiejętności zdobytych na szkoleniach wśród nauczycieli danej szkoły – by wiedza zdobyta przez jednego nauczyciela automatycznie, nawet w okrojonej formie, była moltiplikowana w środowisku danej szkoły,

W kolejnych konkursach proponujemy uwzględnienie w kryteriach oceny wniosków mechanizmu zbierania informacji zwrotnej od odbiorców publikacji rozpowszechnianych w projekcie. W przypadku podręczników skierowanych do szerszych grup odbiorców wnioskodawca mógłby uzależnić przesłanie publikacji od wypełnienia krótkiej ankiety, w której znalazłaby się informacja nt. specjalności zgłaszającej się osoby i celu w jakim zamierza ona materiał wykorzystać. Pod koniec projektu oraz np. w rok po jego zakończeniu wnioskodawca byłby zobowiązany do przesłania analizy dot. odbiorców podręcznika do Operatora programu.

Warto również w zasadach konkursowych promować wszelkie zapowiedzi stosowania nowoczesnych technologii w projektach edukacji globalnej, bowiem nadal jest to zasób nie w pełni wykorzystany. Szczególnie dotyczy to szkoleń e-learningowych, które przyciągają coraz większe rzesze nauczycieli, ale też różne formy elektronicznego udostępniania materiałów i publikacji czy narzędzi wymiany doświadczeń (jak fora, sieci społecznościowe, blogi itp.).

Warto również rozważyć wprowadzenie obowiązku gromadzenia danych kontaktowych bezpośrednich uczestników projektów. Dane te byłyby zbierane na potrzeby monitorowania i ewaluacji projektów. Wnioskodawcy byłiby zobowiązani do przygotowania baz teleadresowych w jednolitym dla wszystkich formacie. Bazy teleadresowe mogłyby stanowić załącznik do sprawozdań końcowych projektów. Powinny być wyłącznie w wersji elektronicznej (excel), tak by MSZ mógł przechowywać je na serwerze. Dodatkowo uczestnicy projektów podpisywaliby deklaracje uczestnictwa oraz zgodę na przetwarzanie danych osobowych. Deklaracje byłyby przechowywane przez beneficjentów z dokumentacją projektową. Dzięki temu wnioskodawcy uwiarygodniliby informacje dotyczące osiągniętych rezultatów (liczba uczestników), natomiast ewaluatorzy mogliby szybko docierać do wszystkich uczestników projektów.

Sugerujemy także opracowanie systemu monitorowania projektów z zakresu edukacji globalnej. System opierałby się na określeniu przez MSZ listy wskaźników podstawowych, które mogłyby być gromadzone na poziomie wszystkich projektów w jednolity sposób. Wartości wskaźników byłyby prezentowane w sprawozda-

niach końcowych, pokazywałyby stopień realizacji celów projektów. Dzięki temu, że byłyby takie same dla wszystkich projektów można by je było agregować i porównywać na poziomie całej pomocy.

Rekomendujemy także przygotowanie przez MSZ podręcznika z praktycznymi radami dla wnioskodawców. Wszystkie rady zostałyby opracowane na podstawie analizy dobrych praktyk zaobserwowanych w niniejszym badaniu. Rekomendacja mogłaby stanowić inspirację dla przyszłych projektodawców. Miałaby na celu poprawę efektywności narzędzi wykorzystywanych do edukacji i popularyzacji zagadnień edukacji globalnej. Zestaw praktycznych rad został przedstawiony w pełnej wersji raportu.

Sugerujemy przygotowanie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej (przy wsparciu merytorycznym MSZ) dużego projektu systemowego, który stanowiłby kluczowe narzędzie wdrażania Edukacji Globalnej w systemie oświaty. Konstrukcję projektu można oprzeć na najlepszych praktykach zaobserwowanych w projektach Polskiej Pomocy Rozwojowej. Projektów mógłby być finansowany w nowej perspektywie z funduszy europejskich (Program PO WER - następca PO KL). Warto również, by EG znalazła się wśród rocznych priorytetów MEN, a także by MEN ustaliło z wydawcami bardziej konkretne wprowadzenie treści EG w podręcznikach szkolnych.